

Úvod	5
CO UŽ VÍME ZE ZEMĚPISU (OPAKOVÁNÍ 6)	7
JAK JE SVĚT ROZDĚLEN	10
Pevniny a oceány	10
Státy a jejich hranice	12
Není stát jako stát	13
AFRIKA	15
Afrika – ohrožený světadíl	15
Kolem břehů Afriky	16
Velmi starý kontinent	18
Přírodní poměry Afriky	20
Afrika včera, dnes a zítra	26
AFRICKÉ REGIONY	29
Při pobřeží Středozemního moře	29
Sahel – nejchudší část Afriky	32
Země Guinejského zálivu	34
Východní Afrika	36
Jižní Afrika	38
ATLANTSKÝ OCEÁN	40
Oceánem nejznámějším	40
AMERIKA	42
Od vigvamů k mrakodrapům	42
Po stopách objevitelů	44
Přírodní poměry Ameriky	46
Kdo jsou obyvatelé Ameriky?	52
AMERICKÉ REGIONY	54
USA – světová velmoc	54
Druhou největší zemí světa	60
Mexiko – země dávných indiánských kultur	62
Od Yucatanu k Panamskému průplavu	63
Ostrovy Karibského moře	64
Andské státy	65
Brazílie a její sousedé	66
Země Jižního rohu	68
ANTARKTIDA	70
Kontinent ledu a chladu	70

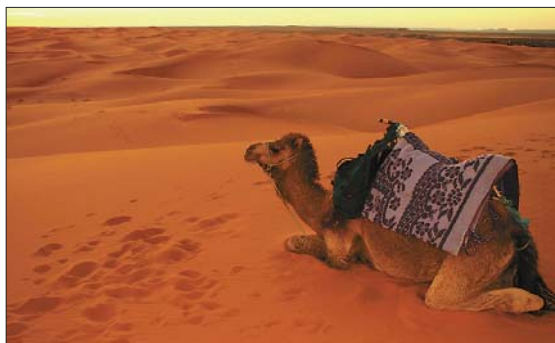
INDICKÝ OCEÁN	73
Vodami Indického oceánu	73
TICHÝ OCEÁN	74
Nekonečným oceánem	74
OCEÁNIE	75
Svět ostrovů v oceánu	75
AUSTRÁLIE	78
Nejmenší kontinent	78
Australská příroda je jiná	79
Od doby kamenné k mrakodrapům	82
Jak se žije v Austrálii	84
ASIE	86
Asie blízká i vzdálená	86
Hranice největšího světadílu	87
Od Mrtvého moře na Střechu světa	88
Přírodní poměry	90
Nejlidnatější světadíl	96
ASIJSKÉ REGIONY	99
Rozdělení Asie	99
Blízký východ	100
Střední východ	102
Zakavkazsko	104
Střední Asie	106
Jižní Asie	108
Jihovýchodní Asie	110
Východní Asie	112
Velmoc 22. století	114
Do Země vycházejícího slunce	116
Sibiř a Dálný východ	118
SEVERNÍ LEDOVÝ OCEÁN	120
Arktida – v Severním ledovém oceánu	120
VRACÍME SE DO EVROPY	122
ZEMĚPIS O PRÁZDNINÁCH	124
REJSTŘÍK	126

Afrika – ohrožený světadíl

Uvědomme si, že dnešní Afrika není jen krajina bohatá na množství zvěře, ale je to i přírodní prostředí trpící nedostatkem vláhy a sužované nešetrnou těžbou nerostných surovin. Zásahy do původní přírody jsou vedeny snahami o zajištění obživy, ale v některých případech jsou tak nevhodné, že způsobují další škody.

Bohatství tohoto světadílu užívá jen hrstka mocných, kteří žijí v blahobytu. Většina obyvatel se potýká s chudobou a hladem, trpí nemocemi nebo je vtahována do nesmyslných válečných konfliktů. Afrika potřebuje pomoc vyspělého světa. Nejde jen o pomoc humanitární a finanční. Podporu vyžaduje vzdělávání milionů obyvatel, aby mohla být nastolena demokracie. Režimy a vlády v mnoha zemích, které dosud zneužívají obyvatelstvo k prosazování svých mocenských cílů, jsou brzdou rozvoje v této části světa.

Poušť Sahara

Pyramidy v Gíze u Káhiry (Egypt)

Jiří Hanzelka a Miroslav Zikmund

Domorodá žena (Keňa)

Rezervace Rhino and lion (JAR)

Sklizeň čaje v Tanzanii

Život v Sahelu

J. Hanzelka a M. Zikmund, Češi, kteří procestovali v letech 1947–1950 s tímto vozem Tatra Afriku od severu k jihu. O svých zážitcích napsali poutavé cestopisy. Seznam se například s knihou Afrika snů a skutečností.

Proč označujeme Afriku jako ohrožený kontinent?

Co se ti vybaví při vyslovení jména Kanada?

Pokus se vysvětlit symbol javorového listu na vlajce Kanady.

Vlajka Kanady

Francouzsky hovořící obyvatelstvo žije hlavně v provincii Québec. Zdejší největší město Montréal bývá označováno za druhé největší francouzsky hovořící město světa. Které je první?

Kanada je konstituční monarchií a formální hlavou státu je britská královna, kterou v zemi zastupuje guvernér. Je to dáno členstvím Kanady v Britském společenství národů (Commonwealthu). Jak se tato forma zřízení nazývá? Napoví ti strana 13.

CN Tower v Torontu

AMERICKÉ REGIONY

Druhou největší zemí světa

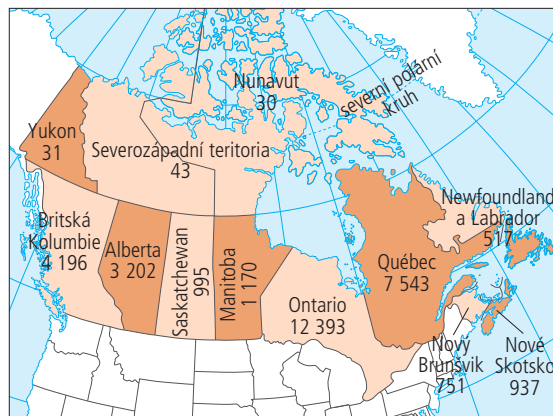
„Západně od Hudsonova zálivu je oblast největších lesů Severní Ameriky. Táhnou se na západ v pruhu širokém až 2 000 km. V ledových dobách bylo celé toto území pokryto ledovcem, který vytvořil nesčíslné prohlubně jezer a celou krajinu zbrousil v jednotvárnou plošinu. V jezerech se zklidňují říční toky, které stupně mezi jezery překonávají peřejemi nebo vodopády. Přenesení lehké kánoe od jedné řeky ke druhé je poměrně snadné. Na kánoi je tak možno procestovat celé rozsáhlé oblasti. V dřívějších dobách tak cestovali Indiáni a po nich to dělají jako sport dnešní Kanadáné.“

Podle A. Obermanna Amerika

Kanada, druhá největší země světa (po Rusku), je velikostí srovnatelná s Evropou. Přesto na jejím území žije jen asi 30 mil. lidí. Po staletí byla cílem přistěhovalců, dobrodruhů a milovníků přírody. Často bývá označována jako Země javorového listu.

1. Charakterizujte přírodní podmínky Kanady.
2. Vyberte dvě nejlidnatější kanadské provincie a zdůvodněte, proč právě v nich žije nejvíce obyvatel.

Provincie a teritoria Kanady (počet obyvatel v tis.)

Obchodní centrum (Toronto)

Kanada je nezávislým federativním státem. Její území je rozděleno na 10 provincií a 3 teritoria. Hlavní město **Ottawa** leží při hranici s USA. Největšími městy jsou **Toronto**, **Montréal** a západní přístav **Vancouver**. Dnešní Kanadáné jsou potomky přistěhovalců a hovoří dvěma jazyky: Anglikanadáné (asi 60 %) a Frankokanadáné (asi 30 %). Zbytek jsou potomci původních indiánů a Eskymáků (Inuité), kteří žijí zejména na severu v nově vytvořeném teritoriu Nunavut. Angličtina a francouzština jsou v zemi rovnoprávné.

Severní divočina je bohatá na nerosty. Těží se rudy železa a niklu, ropa a zemní plyn, uhlí a azbest. Značná část surovin se vyváží do sousedních Spojených států. Obrovská je těžba dřeva, na ni navazuje dřevozpracující průmysl. Kanada drží prvenství ve světě ve vývozu dřeva a novinového papíru. Zpracovatelský průmysl se soustředil zvláště na jihovýchodě v oblasti Velkých jezer. Hlavním odvětvím je dopravní strojírenství, které se zabývá především výrobou železničních dopravních prostředků, malých letadel a také sněžných skútrů. V přístavech najdeme velké loděnice.

Kanada má moderní vodní elektrárny, které vyrábějí více energie, než je země schopna spotřebovat.

AMERICKÉ REGIONY

Uvedte důvody, proč se většina velkých kanadských měst a průmyslových center nachází v oblasti Velkých jezer.

Úrodná prémie na jihu je významnou oblastí pěstování pšenice a kukuřice. Velké farmy s moderní mechanizací bez problémů zajišťují dostatek potravin jak pro domácí spotřebu, tak na vývoz. Kromě chovu skotu a drůbeže je velmi rozšířený i chov kožšinových zvířat. Obyvatelé na pobřeží se tradičně živí rybolovem.

Kde všude mohou Kanadáné lovit ryby?

Vzhledem k rozloze území má pro Kanadu mimořádný význam doprava. Silniční trasy vedou zejména v jižní polovině země směrem východ–západ a často jsou napojeny na dopravní systém USA. Na větší vzdálenosti cestují lidé převážně vnitrostátními leteckými linkami. Suroviny a náklady se přepravují hlavně po železnici, ale i po vodě.

Který typ dopravy byste zvolili pro cestu do Severozápadního teritoria? Bude vhodný automobil? Vysvětlete své tvrzení.

Kanadáné jsou sportovně založený národ a vzhledem k typu podnebí upřednostňují zvláště zimní sporty v přírodě. Mezi nejoblíbenější patří lední hokej, populární je i lyžování, bruslení, jízda na saních a bobech.

Shrnutí

Kanada je bohatou zemí. Oplývá obrovským přírodním bohatstvím. Velké rozlohy země jsou zatím téměř nedotčené lidskou činností. Většina obyvatel žije při jižní hranici s USA.

Otázky a úkoly

- 1 Který stát je největším hospodářským partnerem Kanady? Vysvětlete proč.
- 2 Najděte město Calgary a zjistěte, kdy se v něm konaly zimní olympijské hry.
- 3 Čím přitahuje Kanada velké množství zahraničních turistů?

Moderní farma (Kanada)

Národní park Banff

Jak můžeš vycestovat z ČR do Kanady? Co k tomu potřebuješ?

Jaký vliv na přírodu má skutečnost, že většina energie pochází z vodních elektráren? Srovnej se situací u nás.

Znáš některé významné kanadské osobnosti z oblasti sportu a kultury?

W. Gretzky

Pohár pro vítěze Stanley Cupu

ASIE

Od Mrtvého moře na Střechu světa

Zjistí, jak se v současnosti měří nadmořská výška nejvyšších vrcholů světa. Vyhledej na internetu aktuální nadmořskou výšku dvou nejvyšších hor, Mt. Everestu a K2 (například na www.peakware.com).

Zjistí, které ze 14 osmitisícových vrcholů v pohoří Himálaj a Karákóram zdolali čeští horolezci. V tisku nebo na internetu vyhledej, zda působí v současné době v himálajské oblasti některá naše expedice.

Jaké přírodní podmínky čekají na horolezce ve velkých nadmořských výškách? Proč mají horolezci problémy s dýcháním? Které období je pro horolezeckou činnost v Himálaji nevhodné?

Dokážeš vysvětlit, jak je možné, že na souši může mít nadmořská výška zápornou hodnotu?

„Prvními lidmi, kteří v roce 1953 stanuli na vrcholu Mt. Everestu, byli Novozélanďan Edmund Hillary a vůdce šerpských nosičů Tenzing Norkey. Tam, na nejvyšším bodu Země, si oba horolezci z celého srdce poblahopřáli, po krátkém odpočinku pořídili fotografie a vykopali do sněhu jamku, do níž vložili křížek, který dal Hillarymu John Hunt (vedoucí výpravy), aby ho zanechal na vrcholu, a balíček čokolády, kterou Tenzing daroval buddhistickým bohům. Hillary a Tenzing zůstali na vrcholu jen čtvrt hodiny. Museli se vrátit dřív, než jim dojde kyslík. Ve dvě hodiny odpoledne už byli zpátky u posledního bivaku. Pozdě odpoledne dorazili do tábora, kde na ně čekalo podpůrné družstvo.“

*Z knihy G. Hindleye **Kde končí země***

Povrch největšího světadílu je velmi členitý. Příčinou toho byly **složitý geologický vývoj** a působení klimatu. Severní část kontinentu tvoří rozsáhlé **ploché nížiny a roviny** na starých základech **eurasijské litosférické desky**. Jižní část je oddělena **horskými masivy**, jejichž hřbety se setkávají v horském uzlu pohoří Pamír.

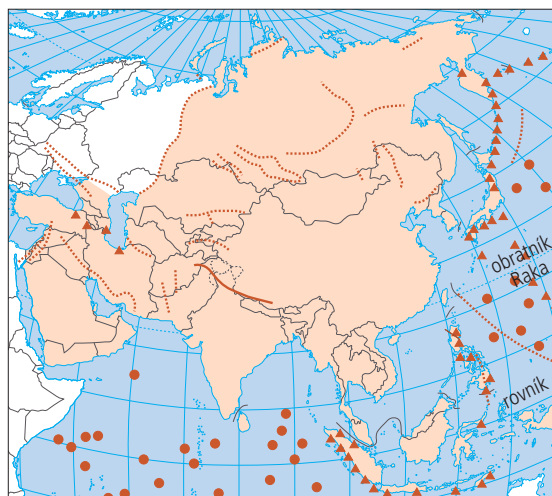
V liniích dotyku oceánských a pevninských litosférických desek, zejména při východním, jihovýchodním a jižním pobřeží, je stále aktivní **sopečná činnost** a bývají tu častá **zemětřesení**.

Mohutné veletoky protékají v jižní, jihovýchodní a východní Asii rozlehlými **nížinami**.

Himálaj je nejvyšším pohořím světa. Pohoří vytváří oblouk dlouhý 2 500 kilometrů a široký mezi 200 a 400 kilometry. Masivy pohoří se začaly formovat zhruba před 38 milióny let, tedy v témže období jako v Evropě Alpy.

Nejvyšší hora naší planety má několik názvů: Mt. Everest, Ču-mu-lang-ma, Ságarmátha, Qomolangma,...

Sopečná činnost a zemětřesení

- ▲ sopka
- podmořská sopka
- zlomové linie
- nárazová zóna

Mrtvé moře s plavcem

Mrtvé moře je jedním z nejzajímavějších míst na světě. Jeho břehy leží téměř 400 metrů pod úrovní hladiny světového moře. Vysycháním tohoto jezera se proláklina stále prohlubuje. V každém litru zdejší vody je 30 % soli a minerálů. Je to asi desetkrát vyšší koncentrace než v běžné mořské vodě. V mělkých vodách se na hladině tvoří solné kry. V létě se denní teploty vzduchu při Mrtvém moři vyšplhají až na 48 °C.

1. Na území Asie najdete nejvýše i nejniže položená místa naší planety. Víte, která to jsou a jakou mají nadmořskou výšku?
2. Vyhledejte na mapě Asie sníženiny ležící pod úrovní světového oceánu. Co je příčinou jejich vzniku?
3. Které nížiny a plošiny se rozkládají severně od pásu nejvyšších asijských pohoří? Jednoduchým matematickým výpočtem s pomocí měřítká mapy odhadněte rozlohu Západosibiřské roviny. Porovnejte ji například s rozlohou největšího ostrova světa.

Sibiř

Pamír

4. Pozorně prostudujte na mapě Asie horská pásma. Vypište názvy pohoří s nadmořskou výškou nejvyšších vrcholů přesahující 7 tisíc metrů.
5. Na kterých asijských ostrovech a poloostrovech nalezneme nejvíce činných sopek? Vysvětlete, proč se vyskytují právě zde.
6. Kde najdeme krajinu nejvíce poznamenanou ledovcovou činností? Kde se vyskytuje nejvíce horských ledovců?

Sopka Klučevskaja

Svahy říčního údolí Jang-c'-t'iang

Shrnutí

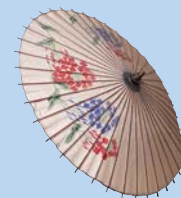

Povrch Asie je výškově velmi členitý. Zastoupeny jsou rozsáhlé roviny, náhorní plošiny, dlouhá a vysoká horská pásma. V místech střetu pevninských a oceánských litosférických desek dochází k častým zemětřesením a projevům sopečné činnosti.

Otázky a úkoly

- 1 Uvedte, která z velkých asijských pohoří mají horská pásma uspořádaná rovnoběžkovým a která poledníkovým směrem.
- 2 Vyhledejte největší asijské nížiny. Porovnejte hustotu jejich zalidnění.
- 3 Které země jsou nejvíce ohrožovány projevy sopečné činnosti a zemětřeseními?

Největší sopečná erupce byla zaznamenána v roce 1883. Ostrov Krakatau (Rakata), nacházející se mezi ostrovy Sumatra a Jáva, byl doslova rozmetán. Výbuch, který bylo slyšet na vzdálenost 5 tisíc kilometrů, vyvolal obrovskou vlnu tsunami, jež smetla 36 tisíc lidí.

Víš, které literární dílo našeho spisovatele Karla Čapka se váže k názvu ostrova? O čem román vypráví?

Pomalý proces vrásnění pozorují vědci také v současné době. Například v linii dotyku indické a asijské litosférické desky.

Vrstvy mořských usazenin byly vyzdvihovány, praskaly a vrstvily se na sebe. V Himálaji lze proto objevit zkamenělé pozůstatky mořských živočichů ve velké nadmořské výšce.

V závěru učebnice jsme pro vás připravili tři prázdninové úkoly.

Úkol 1: „Naší krajinou“

Je určen těm z vás, kteří budete poznávat naši vlast. Založte si prázdninový deník a zaznamenávejte do něho svá každodenní pozorování.

- A) Sledujte místní krajinu, veďte si poznámky o proměnách krajiny, o počasí, ...
- B) Zjistěte a popište přírodní a historické zajímavosti místa, v němž se nacházíte.
- C) Zakreslete si plánky tras výletů, které podniknete.
- D) Uveďte také své každodenní zážitky, pokuste se zachytit i své pocity a nálady.
- E) Vše doplňte obrázky nebo výstřižky, popřípadě dodatečně fotografiemi.

Úkol 2: „Za hranice naší vlasti“

Mnoho z vás se chystá i za hranice naší republiky. Někoho láká příznivé mořské klima, jiného přírodní krásy, další vyhledává stopy kultury a historie lidstva.

- A) Připravte pro své spolužáky krátký popis vaší cesty. Proč jste se pro ni rozhodli? Zjistěte informace o cíli vašeho putování.
- B) Které způsoby dopravy využijete? Je to ten nejlepší možný způsob? Připravte odlišnou variantu dopravy. Zvolte například jinou trasu, jiné dopravní prostředky, vyhledejte v jízdních řádech výhodné spoje, připravte časový plán cesty.
- C) Po uskutečnění cesty si porovnejte, co jste věděli před odjezdem, co nového jste poznali.

Úkol 3: „Cesta kolem světa“

Vytvořte ve třídě několik menších žákovských týmů a zahrajte si na pomyslnou cestovní kancelář. Připravte zajímavou nabídku cesty kolem světa. Nakreslete reklamní plakát a představte váš zájezd ostatním spolužákům. Porovnejte jednotlivé nabídky. Pro které byste se rozhodli a proč? Nezapomeňte mimo jiné zpracovat:

- A) plán trasy cesty včetně jednotlivých zastávek;
- B) časový harmonogram a použitou dopravu;
- C) informace o zajímavých místech na trase.

Cestuješ raději sám, s rodinou, s přáteli, nebo využíváš služeb cestovních kancelářů? Porovnej různé možnosti cestování z hlediska jejich výhod a nevýhod. Co je hlavním cílem tvých cest?

Napiš příspěvek do školního časopisu o své prázdninové cestě.

Nezbytným pomocníkem každého cestovatele je mapa. Které druhy map při svých cestách používáš? Přines různé ukázky a diskutuj o tom, jak a proč ti vyhovují.

Phileas Fogg ze známého románu Julese Verna cestoval kolem světa 80 dní. Jak se to podaří naplánovat tobě?

Pokud sis zeměpis oblíbil a chceš se dozvědět více, můžeš využít nejen zeměpisnou a cestovní literaturu, ale také časopisy, které se touto tematikou zabývají, např. Koktejl, Lidé a země, Geografické rozhledy, 21. století nebo českou verzi časopisu National Geographic. Znáš některé další tituly?